

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

PROSPECTIVENESS OF CONSTRUCTION OF METHODOLOGY OF INVESTIGATION OF DOMESTIC VIOLENCE

Пчеліна О.В., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
факультету № 1

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті відзначається, що з кожним роком домашнє насильство стає розповсюдженим феноменом, у зв'язку із чим збільшується як кількість учинених правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, так і відкритих кримінальних проваджень. Проаналізовано стан нормативно-правового регулювання діяльності із запобігання та протидії домашньому насильству. Наведено статистичні дані Офісу Генерального прокурора про кількість і стан кримінальних проваджень, відкритих за фактом учинення домашнього насильства впродовж 2018 – першого півріччя 2020 року. Наголошено на необхідності розробити криміналістичні рекомендації з виявлення, розкриття та розслідування такого різновиду кримінального правопорушення, як домашнє насильство, й формування відповідної окремої криміналістичної методики. Зазначено, що побудова методики розслідування домашнього насильства зумовлена як науковими, так і практичними потребами, а значить є перспективним напрямком розвитку криміналістичної науки в цілому й криміналістичної методики зокрема, а також діяльності з виявлення, розкриття та розслідування домашнього насильства. Визначено завдання та принципи побудови методики розслідування домашнього насильства. Здійснено криміналістичну класифікацію домашнього насильства. Підкреслено, що розроблена методика розслідування домашнього насильства, щоб бути інформативною та придатною для використання в діяльності правоохоронних органів, повинна повною мірою зображувати як особливості механізму вчинення домашнього насильства, так і специфіку й фактичний стан діяльності з їхнього виявлення та досудового розслідування. Запропоновано структуру методики розслідування домашнього насильства: криміналістична класифікація та характеристика домашнього насильства; обставини, що підлягають з'ясуванню; відкриття кримінального провадження; початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; взаємодія під час розслідування домашнього насильства; особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження; використання можливостей судових експертиз. Водночас зазначено, що особливості відкриття кримінального провадження, початкового й наступного етапів розслідування домашнього насильства потрібно викладати у вигляді алгоритму дій з урахуванням тактичних завдань, типових слідчих версій і слідчих ситуацій.

Ключові слова: побудова методики розслідування кримінальних правопорушень, домашнє насильство, формування криміналістичної методики, криміналістична класифікація домашнього насильства, завдання, принципи, структура.

In the article it has been noted that domestic violence is becoming more common every year, which increases both the number of domestic violence offenses and open criminal proceedings. The state of normative-legal regulation of activity on prevention and counteraction to domestic violence has been analyzed. The statistics of the Office of the Prosecutor General on the number and status of criminal proceedings opened on the fact of domestic violence during 2018 – first half of 2020 have been presented. Emphasis has been placed on the need to develop forensic recommendations for the detection, detection and investigation of such a type of criminal offense as domestic violence and the formation of a separate forensic methodology. It has been noted that the construction of methods of investigation of domestic violence is determined by both scientific and practical needs, and therefore is a promising area of forensic science in general and forensic methodology in particular, as well as activities to detect and investigate domestic violence. The tasks and principles of building a methodology for investigating domestic violence have been defined. A forensic classification of domestic violence has been made. It has been emphasized that the developed methodology of domestic violence investigation, in order to be informative and suitable for use in law enforcement activities, should fully reflect both the features of the mechanism of domestic violence and the specifics and actual state of their detection and pre-trial investigation. It has been proposed the following structure of the methodology of domestic violence investigation: forensic classification and characteristics of domestic violence; circumstances to be clarified; opening criminal proceedings; the initial stage of the investigation; the next stage of the investigation; interaction during the investigation of domestic violence; features of tactics of carrying out separate investigative (search) actions and measures of maintenance of criminal proceedings; use of opportunities of forensic examinations. It has been noted that the peculiarities of the opening of criminal proceedings, the initial and subsequent stages of the investigation of domestic violence should be covered in the form of an algorithm of actions, taking into account tactical tasks, typical investigative versions and investigative situations.

Key words: construction of methods of investigation of criminal offenses, domestic violence, formation of forensic methods, forensic classification of domestic violence, tasks, principles, structure.

Постановка проблеми. Як відзначає О.В. Александренко, останніми роками проблема домашнього насильства через його розповсюдженість і небезпеку привертає увагу світової спільноти, попередження та подолання насильства становлять значну проблему не лише для України, а й для світу в цілому. Потерпілими від злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, стають найвразливіші й незахищені верстви населення: діти, підлітки, жінки, інваліди, люди похилого віку. Щороку від насильства в Україні страждає близько 100 тисяч осіб, 90% з яких становлять жінки. Проте статистика відбиває лише найнебезпечніші форми домашнього насильства: вбивства, завдання шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, мордування – ті, які не можна приховати від правоохоронних органів. Через свої особливості (вік жертв, їх родинна й інша залежність від насильників) цим злочинам притаманний досить високий ступінь латентності [1, с. 14].

У зв'язку із чим вважаємо актуальним питання про розроблення криміналістичних рекомендацій із виявлення, розкриття та розслідування такого різновиду кримінального правопорушення, як домашнє насильство, й формування відповідної окремої криміналістичної методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми запобігання та протидії домашньому насильству досліджувалися в працях багатьох учених, зокрема таких, як Н.М. Ахтирська, А.Б. Блага, О.В. Бойко, Т.Р. Гуменникова, М.В. Євсюкова, М.О. Качинська, Н.В. Коломоєць, Т.П. Матюшкова, А.С. Метіль, С.О. Павлиш, Г.О. Христова, О.А. Шаповалова й інші. Проте більшість наукових напрацювань належать до характеристики домашнього насильства, в тому числі їхніх соціологічного й психологічного аспектів; питань адміністративно-правових засад боротьби з ним; кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насиль-

ством; тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участі жертв від насильницьких протиправних діянь; специфіки використання спеціальних знань під час досудового розслідування насильницьких кримінальних правопорушень. Однак не здійснювалися комплексні наукові дослідження засад та особливостей побудови й реалізації методики розслідування домашнього насильства. З урахуванням вищезазначеного ставимо перед собою таке **наукове завдання** – обґрунтувати перспективність побудови методики розслідування домашнього насильства, визначити завдання, структуру й специфіку такої окремої криміналістичної методики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безсумнівно, насильство є однією з найрозповсюдженіших форм порушення прав людини. Зазвичай найбільше страждають від насильства жінки, діти й люди похилого віку. Найпоширенішим і найскладнішим для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав, незважаючи на їхні позитивні здобутки в законодавчій, політичній і практичній сферах [2, с. 4]. Тому держава повинна використовувати всі наявні в її розпорядженні ресурси для того, щоб подолати такий негативний феномен суспільного життя, як «домашнє насильство».

Зокрема, Україна в кінці 2017 року прийняла закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [3]. Чим більше, з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству й боротьбу з цими явищами законодавець у цей же період вносить зміни до Кримінального й Кримінального процесуального кодексів України. Зокрема, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) було доповнено ст. 1261, яка передбачає склад нового кримінального правопорушення – домашнього насильства, а також розділом XIII, який визначає перелік та особливості застосування обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство [4]. Прийняття названих законів і ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству й боротьбу з цими явищами стало закономірним результатом боротьби нашої держави з домашнім насильством. Як зазначалося у 2017 році у відповідях Національної поліції та Міністерства соціальної політики на запити Центру інформації про права людини, більшість із заяв про домашнє насильство завершується адміністративними протоколами (80 082 протоколи складено у 2016 році). У випадках понад 5 787 заяв про домашнє насильство ще рішення не прийнято, й тільки в понад 4% від усіх заяв, які надійшли до Національної поліції, розпочате досудове розслідування випадків домашнього насильства. В цілому за 2016 рік у Міністерстві соціальної політики було зафіксовано 96 143 звернень, з яких 821 звернення стосується дітей, 85 037 звернень – від жінок, 10 285 звернень про факти насильства, скоєні над чоловіками [5]. Тому ратифікація названої вище Конвенції, а також криміналізація діянь, пов'язаних із домашнім насильством, є одним з аспектів комплексного розв'язання проблеми домашнього насильства в Україні. Мало того, в такий спосіб демонструється підтримання державою домінуючої позиції міжнародної спільноти щодо протидії такому явищу, яка полягає у визнанні насильства в сім'ї тяжким злочином проти особи й суспільства, що не можна вибачити або терпіти [6].

Разом із тим уважаємо, що ще одним кроком, який наблизить нашу державу до бажаного результату в боротьбі й протидії домашньому насильству, безперечно є розро-

блення методики розслідування домашнього насильства. У цьому контексті зупинимося на теоретичних засадах формування таких методик, оскільки методичне забезпечення процесу розслідування та запобігання злочинів завжди було і є одним із пріоритетних напрямків розвитку криміналістики. Це зумовлено тим, що саме в криміналістичній методиці як в особливому розділі цієї науки аналізується нагромаджений досвід виявлення, розслідування та запобігання злочинів, відшуковуються найефективніші прийоми, методи ведення слідства в певних категоріях справ. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментарієм слідчого, своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [7].

На необхідність і перспективність формування методики розслідування домашнього насильства вказують й статистичні дані про стан виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 1261 КК України. Так, з моменту доповнення КК України статтею про домашнє насильство у 2018 році було відкрито 1 029 кримінальних проваджень, за якими 783 особи визнані винними в здійсненні кримінального злочину, пов'язаного з домашнім насильством. Найбільше кримінальних злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, було вчинено у 2018 році за такими категоріями: тяжкі й особливі тяжкі злочини – 179 випадків, навмисне вчинення легких тілесних ушкоджень – 699, навмисне вчинення тяжких тілесних ушкоджень – 88 злочинів [8]. За статистичними даними офісу Генерального прокурора у 2019 році було відкрито 1 068 кримінальних проваджень за фактом учинення домашнього насильства, водночас у 778 кримінальних провадженнях було повідомлено особі про підозру, а 755 – направлено до суду з обвинувальним актом. У січні – червні 2020 року відкрито 1 286 кримінальних проваджень за фактом домашнього насильства, з яких у 1 008 кримінальних провадженнях повідомлено про підозру, а 963 – направлено до суду з обвинувальним актом [9]. З наведеного помітно, що з кожним роком кількість виявлених та облікованих фактів учинення домашнього насильства збільшується. Однак кількість направлених до суду кримінальних проваджень з обвинувальним актом становить тільки близько 70–74%, що вказує на те, що правоохоронні органи потребують рекомендацій щодо найефективніших засобів і методів виявлення та досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Це вчергове вказує на те, що побудова методики розслідування домашнього насильства зумовлена як науковими, так і практичними потребами, а значить є перспективним напрямком розвитку криміналістичної науки в цілому й криміналістичної методики зокрема, а також діяльності з виявлення, розкриття та розслідування домашнього насильства.

Формування криміналістичних методик взагалі й методики розслідування домашнього насильства зокрема є важливим процесом, адже результатом такої діяльності є формування теоретичних основ і практичних рекомендацій щодо особливостей ефективного провадження досудового розслідування окремих злочинів. Тому розроблені методики розслідування злочинів повинні бути логічно побудованими, структурованими, лаконічними, однозначними й дієвими. З цієї ціллю науковці, формуючи нову криміналістичну методику, у своїй діяльності повинні керуватися уніфікованими й усталеними началами [10, с. 218; 11, с. 130]. Відповідно методика розслідування домашнього насильства повинна будуватися з урахуванням таких основних принципів формування окремої криміналістичної методики, як: наукова обґрунтованість; її зумовленість емпіричним матеріалом і криміналістичною класифікацією протиправних діянь, пов'язаних із домашнім насильством; залежність рекомендацій із виявлення, розкриття та розслідування правопорушень від механізму їхнього учинення; визначеність напрямку розслідування

домашнього насильства стратегічними й проміжними тактичними завданнями, зумовленими обставинами, що підлягають з'ясуванню, предметом доказування та складом кримінального правопорушення; типізація слідчих ситуацій розслідування та відповідних їм алгоритмів дій слідчого; етапізація досудового розслідування; програмування та алгоритмізація діяльності з виявлення, розкриття та розслідування домашнього насильства; пристосованість до потреб практики; орієнтованість на виконання поставлених перед нею завдань [10, с. 220].

Однією з передумов формування методики розслідування домашнього насильства є формування криміналістичного визначення домашнього насильства, а також його криміналістичної характеристики шляхом здійснення криміналістичної класифікації таких кримінальних правопорушень та узагальнення відомостей про особливості, особливо закономірності, механізмів їхнього вчинення. Зокрема, пропонуємо за основу обрати тлумачення терміну «домашнє насильство», наведене в п. 3 ч. 1 ст. 1 закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Зокрема, під ним пропонується розуміти діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) в родинних відносинах чи в шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, в тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3]. Зазначене трактування ширше за своїм обсягом і повніше відбиває сутність кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, аніж те, що запропоноване в диспозиції ст. 126¹ КК України, – навмисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [12].

Водночас під час здійснення криміналістичної класифікації з метою формування відповідної криміналістичної методики необхідно насамперед звернути увагу на розуміння домашнього насильства, а саме його форми й жертви (осіб, які страждають від насильства). Вказані характеристики домашнього насильства слід обрати як критерії його криміналістичної класифікації. Також під час класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, варто враховувати той факт, що чимало статей КК України передбачають відповідальність за злочини, що часто вчинені стосовно членів сім'ї та є проявом різних видів сімейного насильства, через що Г.О. Христова запропонувала в КК України виділяти дві групи злочинів, що можуть бути вчинені в результаті насильницьких дій у сім'ї:

- 1) злочини, які можуть бути вчинені внаслідок сімейного насильства, але не враховують в основних чи кваліфікованих складах фактор насильства в сім'ї;
- 2) злочини, які цілеспрямовано передбачають кримінальну відповідальність за навмисні насильницькі дії з боку членів сім'ї [6, с. 52].

Відповідно, домашнє насильство можна класифікувати водночас за кримінально-правовими й криміналістичними ознаками, тобто за змішаним критерієм. Зокрема, в залежності від кримінально-правової кваліфікації слід розрізняти домашнє насильство й інші кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством; у залежності від форми й способу вчинення домашнього насильства варто виокремлювати фізичне, сексуальне, психологічне

й економічне насильство; за особистісними, в тому числі віктимологічними, характеристиками потерпілих від домашнього насильства осіб потрібно виділяти домашнє насильство щодо жінок, чоловіків, дітей, осіб похилого віку, подружжя, іншого родича, осіб, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи шлюбі тощо. З урахуванням наведеної криміналістичної класифікації домашнього насильства слід будувати відповідні криміналістичні методики. Як приклад насамперед, на нашу думку, необхідно сформувати міжвидову методику розслідування домашнього насильства, а вже потім видову й підвидову методику розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Міжвидова методика розслідування домашнього насильства насамперед буде виконувати роль наукового (теоретичного) підґрунтя побудови видових криміналістичних методик і мікрометодик. Останні ж у порівнянні з першою будуть більше виконувати роль робочого інструменту розслідування вказаних протиправних діянь, до яких будуть звертатися працівники правоохоронних органів під час виявлення, планування, організації та здійснення досудового розслідування будь-яких кримінальних проявів домашнього насильства.

Щоб розроблена методика розслідування домашнього насильства була інформативною та придатною для використання в діяльності правоохоронних органів, вона повинна повною мірою відбивати як особливості механізму вчинення домашнього насильства, так і специфіку й фактичний стан діяльності з їхнього виявлення та досудового розслідування. Для цього необхідно сформувати криміналістичну характеристику таких правопорушень з урахуванням їхньої криміналістичної класифікації, а також виокремити типові слідчі ситуації для кожного з етапів їхнього розслідування та відповідні їм алгоритми дій, визначити особливості планування розслідування задля встановлення всіх обставин, що підлягають з'ясуванню, та взаємодії як з правоохоронними, так і з іншими органами, установами, організаціями. Так, поряд із загальними обставинами, що підлягають з'ясуванню, слідчий повинен з моменту отримання інформації про вчинення домашнього насильства встановити обставини, які вказують на: кримінальний характер протиправних діянь і дозволяють правильно їх кваліфікувати, форму насильства, мотиви вчинення домашнього насильства щодо жертви, віктимологічні риси потерпілого, тривалість вчинення насильницьких дій та їхні наслідки тощо. Водночас варто пам'ятати, що за вчинення особою домашнього насильства, незважаючи на його форму, окрім властивих йому наслідків, також настають психологічні наслідки, особливості яких залежить від форми насильства та його тривалості [13, с. 13].

Поряд із цим, починаючи з виявлення факту вчинення домашнього насильства й упродовж його досудового розслідування, слідчий повинен застосовувати всі наявні в нього засоби й методи не тільки для того, щоб зібрати достатню доказову базу, яка б підтверджувала причетність і вину злочинця до вчинених протиправних діянь, але й припинити його злочинну діяльність, а також забезпечити надання необхідної допомоги потерпілому. У цьому контексті особливу увагу під час формування методики розслідування домашнього насильства потрібно приділити визначенню видів, форм і порядку взаємодії. Зокрема, слід визначити алгоритм дій слідчого під час взаємодії з іншими підрозділами органів Національної поліції; закладами охорони здоров'я; департаментами соціального захисту населення; центрами соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді; центрами соціально-психологічної допомоги; соціальними центрами матері й дитини; кризовими центрами; центрами медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї; соціальними гуртожитками для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклу-

вання; службами в справах дітей; закладами соціального захисту дітей (центрами соціально-психологічної реабілітації дітей і притулками для дітей); бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я; центрами/бюро з надання безоплатної вторинної правової допомоги; громадськими організаціями; мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги [14, с. 34–41].

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що методика розслідування домашнього насильства повинна містити такі структурні елементи: криміналістична класифікація та характеристика домашнього насильства; обставини, що підлягають з'ясуванню; відкриття кримінального провадження; початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; взаємодія під час розслідування домашнього насильства; особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження; використання можливостей судових експертів. Водночас особливості відкриття кримінального провадження, початкового й наступного етапів розслідування домашнього насильства потрібно викладати у вигляді алгоритму дій з урахуванням тактичних завдань, типових слідчих версій і слідчих ситуацій.

Висновки. Отже, формування методики розслідування домашнього насильства є перспективним напрямком розвитку як криміналістичної методики, так і слідчої діяльності з виявлення, розкриття та розслідування вказаних правопорушень. Указану методику слід будувати з урахуванням таких основних принципів формування окремої криміналістичної методики, як: наукова обґрунтованість; її зумовленість емпіричним матеріалом і криміналістичною класифікацією протиправних діянь, пов'язаних із домашнім насильством; залежність рекомендацій із виявлення, розкриття та розслідування правопорушень від механізму їх учинення; визначеність напрямку розслідування домашнього насильства стратегічними й проміжними тактичними завданнями, зумовленими обставинами, що підлягають з'ясуванню, предметом доказування та складом кримінального правопорушення; типізація слідчих ситуацій розслідування та відповідних їм алгоритмів дій слідчого; етапізація досудового розслідування; програмування та алгоритмізація діяльності з виявлення, розкриття та розслідування домашнього насильства; пристосованість до потреб практики; орієнтованість на виконання поставлених перед нею завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александренко О.В. Сучасні можливості судових експертів і напрями використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з домашнім насильством. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : збірник матеріалів III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 27 лютого 2020 року. Київ–Маріуполь, 2020. С. 14–18.
2. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидія насильству : лист Міністерства освіти і науки України від 18 травня 2018 р. № 1/11-5480. Київ, 2018. 86 с.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 грудня 2017 р. № 2229-VIII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Стор. 32. Ст. 35.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06 грудня 2017 р. № 2227-VIII / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Стор. 26. Ст. 34.
5. Нацполіція розслідує лише 4% звернень про домашнє насильство. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127387-nacpoliciya_rozslidue_lishe_4_zvernen_pro_domashne_nasilstvo.html (дата звернення: 07.07.2020).
6. Христова Г.О. Освітній курс «Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї» : методичний посібник. Київ : ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2011. 86 с.
7. Щур Б.В. Окремі криміналістичні методики: проблеми визначення та принципи формування. *Радник* : Український юридичний портал. URL: <http://radnik.info/statti/555-kruminalist/15015-2011-01-21-04-26-09.html> (дата звернення: 07.07.2020).
8. За домашнє насильство – за грати: як в Україні та світі борються зі знушчанням у родині. *ZIK.LIVE*. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasystvo__za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_znushchanniam_u_rodyni_946146 (дата звернення: 07.07.2020).
9. Статистична інформація. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://old.gr.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 07.07.2020).
10. Пчеліна О.В. Принципи та завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 217–220. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2014/60.pdf (дата звернення: 07.07.2020).
11. Пчеліна О.В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.
12. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
13. Гуменникова Т.Р., Метіль А.С. Характеристика домашнього насильства: відповідальність і наслідки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 35. Том 2. С. 12–14.
14. Віллс Е., Калашник О.О. Протидія домашньому насильству : практичний посібник для поліцейських : Проект Ради Європи «Боротьба з насильством щодо жінок та дітей в Україні». 75 с. URL: <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0> (дата звернення: 08.07.2020).